

ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПОШТОВО-ТЕЛЕГРАФНИХ СЛУЖБОВЦІВ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XIX – НА ПОЧАТКУ XX СТОЛІТТЯ

Федорченко О. В.

У статті на основі нормативно-правової бази й архівних матеріалів розглядається юридична відповідальність поштово-телеграфних службовців Російської імперії у другій половині XIX – на початку XX ст. Висвітлено основні зміни в гл. XI «О нарушении уставов почтовых» «Уложения о наказаниях уголовных и исправительных». Охарактеризовано позитивні й негативні аспекти «Уложения о наказаниях уголовных и исправительных», які стосувалися юридичної відповідальності зв'язківців. На матеріалах Таврійської та Херсонської губерній показані характерні правопорушення в середовищі поштово-телеграфних службовців.

Ключові слова: юридична відповідальність, зв'язківці, дисциплінарний проступок, крадіжка, поштово-телеграфні службовці.

В статье на основе нормативно-правовой базы и архивных материалов рассматривается юридическая ответственность почтово-телеграфных служащих Российской империи во второй половине XIX – начале XX в. Освещены основные изменения в гл. XI «О нарушении уставов почтовых» «Уложения о наказаниях уголовных и исправительных». Охарактеризованы положительные и негативные аспекты «Уложения о наказаниях уголовных и исправительных», которые касались юридической ответственности связистов. На материалах Таврической и Херсонской губерний показаны характерные правонарушения в среде почтово-телеграфных служащих.

Ключевые слова: юридическая ответственность, связисты, дисциплинарный проступок, кража, почтово-телеграфные служащие.

The article deals with the legal liability of postal and telegraph officials of the Russian Empire in the second half of the nineteenth and early twentieth centuries on the basis of the regulatory and legal framework and archival materials. The scientists, who learned the legal liability of officials of the Russian Empire, are listed. The distinction between official crime and official misconduct in pre-revolutionary Russian legislation remains the main problem of historiography. The main source that regulated the legal liability of postal and telegraph officials was the "Regulations on the penalties of criminals and corrected criminals" in 1845 with the following editions of 1866, 1885 and 1903. In the article, the author highlighted the main changes in Chapter XI "Violation of the postal regulations" of "Regulations on the penalties criminals and corrected criminals".

The positive innovations of the latest editions were the abolition of corporal punishment and the transferring in soldiers. At the same time, punishment for theft of money corresponds by correspondents and the transfer of the content of the letter to other persons is increasing.

The positive and negative aspects of "Regulations on the penalties of criminals and corrected criminals", which were related to the legal liability of the correspondents, were characterized. The subjects and objects of legal liability of postal and telegraph officials are highlighted.

The types of legal liability of the correspondents of the Russian Empire for violation of the Postal Statute: disciplinary (negligently loss of correspondence, coarseness with mail clients), material (incorrect determination by correspondent of the

amount of mail services) and criminal liability (theft of correspondence, transmission of the content of the letter to another person).

The types of punishments foreseen in the "Regulations on the penalties of criminals and corrected criminals" for the violation of the Postal Statute (postal and telegraphic) are highlighted. For disciplinary offences there were sanctions: remarks; reprimand; strict reprimand with entering into or without a personal letter; lowering the position; dismissal from the service, etc.

Material liability implied deductions from the term of service up to one year; deductions from the salary the amount provided by law; compensation for damages incurred. For the crime, the following was foreseen: the deprivation of all special, personal and state-acquired rights and privileges (civilian death); hard labor; expulsion in the Siberian province or transferring to the prison departments for a term up to four years, etc.

The materials of the Tauride and Kherson provinces show typical violations in the environment of postal and telegraph officials. The author concludes that the legal liability of the officials of the communications authority of the Russian Empire has developed in the national direction. Despite of some vices of the "Regulations on the penalties of criminals and corrected criminals", its progressive, bourgeois essence was tried to emulate the feudal foundation of Russia in the nineteenth century.

Common misconducts in the communications environment were drunkenness in the workplace, poor-quality handling of correspondence. Among the crimes the first place was the theft of money correspondence.

Key words: legal liability, correspondents, disciplinary offence, theft, postal and telegraph officials.

Безперебійне функціонування засобів комунікацій вкрай важливе для державного апарату. Зрозуміло, що в життєдіяльності комунікаційних магістралей важливу роль відіграє ефективність адміністративного управління, що не в останню чергу залежить від рівня правової культури чиновників. На превеликий жаль, у чиновницькому середовищі, у той чи інший час, більшою чи меншою мірою реєструвалися випадки правопорушень. Останні призводили до юридичної відповідальності. Дослідження історичного досвіду юридичної відповідальності «слуг государевих» може допомогти вдосконалити правовий механізм юридичної відповідальності державних службовців незалежної України. І, у свою чергу, покращить діяльність державної служби України загалом.

Проблему юридичної відповідальності службовців Російської держави досліджували вчені-історики, юристи-практики, управлінці. Порушувалися різні питання як теоретичного, так і практичного застосування норм права стосовно відповідальності чиновників. Оскільки обсяг розвідки не дозволяє висвітлити всі історіографічні складники, коротко зупинимося на головних питаннях і персоналіях.

Зважаючи на серйозність наслідків для суспільства, дослідники, здається, приділяли надмірну увагу кримінальній відповідальності. Ясно, що матеріальна і дисциплінарна опинилися на маргінесі наукових розвідок. Дотепер відкрите питання стосовно того, як розмежовуються поняття службового злочину і службового проступку в дореволюційному російському законодавстві [38, с. 2]. Серед дореволюційних авторів, які цікавилися питаннями юридичної відповідальності державних службовців, варто згадати А. Кенігсона [29], Н. Лазаревського [32], М. Лозіна-Лозінського [33; 34], А. Коні [30], В. Ширяєва [52] та ін. У радянський період зазначену проблематику вивчали П. Зайончковський [27], Б. Здравомислов [28], А. Естрін [53] та інші. Сучасний період представлений потужною когортою вчених: Н. Гущева [1], С. Дегтярьов [26], П. Курдюк [31], В. Очаковський [39], В. Шандра [51] та інші.

Незважаючи на значний науковий доробок у галузі дослідження юридичної відповідальності державних службовців царської Росії, питання юридичної відповідальності саме зв'язківців залишилося на узбіччі наукових розвідок. У зв'язку з такою ситуацією автор поставив собі за мету дослідити юридичну відповідальність поштово-телеграфних службовців Російської імперії у другій половині XIX – на початку XX ст. Фактаж деліктів для статті взято з матеріалів справ про правопорушення зв'язківців Таврійської та Херсонської губерній, які входили до складу Одеського поштово-телеграфного округу.

Завдання наукової розвідки: охарактеризувати нормативно-правову базу юридичної відповідальності зв'язківців Російської імперії у другій половині XIX – на початку XX ст.; показати й проаналізувати найпоширеніші правопорушення й відповідну юридичну відповідальність службовців відомства зв'язку Російської держави. Варто наголосити на тому, що в нашій розвідці буде розглянута юридична відповідальність зв'язківців лише за порушення гл. XI «О нарушении уставов почтовых» («О нарушении уставов почтового и телеграфного») «Уложения о наказаниях уголовных и исправительных».

Перейдемо до характеристики нормативно-правової бази юридичної відповідальності службовців відомства зв'язку. 1845 р. ухвалено «Уложение о наказаниях уголовных и исправительных» (далі – «Уложение»), яке протягом зазначеного статтею періоду редагувалося в 1866, 1885 і 1903 рр. Оскільки основні зміни стосовно юридичної відповідальності зв'язківців внесено в 1845-1885 рр., автор спиратиметься на редакції 1845 і 1885 рр. Гл. XI р. VIII «О преступлениях и проступках против общественного благоустройства и благочиния» «Уложения», як і вся книга, мала характерні для того часу недоліки. У чому ж вони полягали? Насамперед юридична техніка потребувала багато кращого; була громіздка система покарань, серед яких і тілесні (скасовані 1863 р.); невідповідність покарань тяжкості злочину (проступку) [42, с. 170, 187-189]. Особливо незручним користування «Уложением» було через постійні відсилення з однієї статті на іншу. Нерідко статті містилися в різних розділах, главах видання. Наприклад, за порушення ст. 1098 «Уложения» 1885 р. санкції передбачалися ч. 3 ст. 354, яка, у свою чергу, для визначення видів покарань відсилала до ст. 31 [44]. Але це був продукт

свого часу, який намагалися пристосувати до змін у суспільстві. Як наслідок, у ньому поєднувалися непеєднувані елементи – риси нового буржуазного кримінального права й феодально-кріпосницька сутність Російської імперії [42, с. 170].

Коротко проаналізуємо загальні зміни в гл. XI «Уложения» за сорок років. Насамперед редакція 1885 р. доповнена статтями про порушення статуту телеграфного, що зумовлено технічним розвитком імперії та поширенням телеграфного зв'язку. У результаті військової реформи 70-х рр. XIX ст. була ліквідована рекрутська повинність. Логічно, що в редакції 1885 р. ми не знаходимо такого виду покарання, як «віддача у солдати» [44, с. 36-57]. Так, у ст. 1526 редакції 1845 р. передбачено віддачу в солдати нижчих службовців, дітей дворян і обер-офіцерів, що перебували на посадах листонош, за те, що приховували або навмисно затримували листи або інші документи, що пересилалися поштою [45, с. 607]. За редакцією 1885 р. альтернативою зазначеному покаранню стала висилка на проживання у Сибір або робота в арештантських відділеннях [44, с. 478].

Можна з упевненістю сказати, що революційним нововведенням стала ліквідація тілесних видів покарань. Правовий ефект від них на середину XIX ст. дорівнював нулю, але моральний аспект приниження вже був пережитком минулого і відсталою. Однак перші позитивні враження від новачки змінюються на помірковано-стримані. У чому ж річ? Взамін тілесних покарань стали застосовувати виправні роботи в арештантських відділеннях [44, с. 478]. Умови роботи в цих закладах навіть звиклим обивателям XIX ст. вбачалися чимось відсталим, невиправдано суворим [37, с. 96-97].

Зосередимо увагу ще на одному комплексі нововведень гл. XI. Ці зміни нашоухують нас на думку, що в другій половині XIX ст. зв'язківці стали ласими до грошової кореспонденції. Тому відповідальність за крадіжку грошової кореспонденції посилюється. Проілюструймо зазначене. Так, за редакцією 1845 р., передбачалося позбавлення всіх прав, висилка на проживання в Томську та Тобольську губернії з позбавленням волі на строк до двох років або робота в арештантських відділеннях від двох до чотирьох років і биття різками від 50 до 60 ударів. За редакцією 1885 р. – позбавлення прав і висилка на проживання в Іркутську або Єнісейську губернії (які вважалися «более отдаленными»), позбавлення волі на строк від трьох до чотирьох років, заборона виїзду в інші Сибірські губернії строком від 10 до 12 років або роботи в арештантських відділеннях на строк від 3,5 до 4 років [44, с. 280; ст. 35].

Одночасно законодавець посилив санкції за передачу зв'язківцем змісту листа іншим особам, що теж підтверджує поширення такого виду правопорушень. За редакцією «Уложения» 1845 р. за дане протиправне діяння в ст. 1530 для чиновників передбачено санкцію звільнення зі служби, для листонош – переведення на військову службу рядовим. За це ж правопорушення в ст. 1104 «Уложения» 1885 р. передбачено незалежно від посади ув'язнення на термін від чотирьох до восьми місяців [45, с. 60; 44, с. 479].

Вважаємо за потрібне визначити суб'єктів правопорушень, які прописані в гл. XI «Уложения». Перша

група – службовці поштового, а з 1885 р. поштово-телеграфного відомства. Ця категорія поділяється на дві підкатегорії – чиновники¹ (сортувальники, приймальники, начальники контор і відділень та їхні помічники та ін.) і нижчі службовці (листоноші, унтер-офіцери, сторожі, ямщики й ін.). Друга категорія – особи, які не були на службі у відомстві зв'язку, але від їхньої діяльності залежало функціонування комунікаційних магістралей: власники диліжансів і транспортів, доглядачі поштових станцій. Третя категорія – чиновники інших відомств або службовці органів місцевого самоуправління. Четверта – адресанти. Виходячи із заявленої нами теми, нас цікавить перша категорія осіб.

Гадаємо, що буде корисним показати об'єкти правопорушення. У гл. XI ними є: а) кореспонденція (листи, бандеролі, грошові пакунки тощо); б) порядок функціонування засобів комунікацій (вчасне подання відповідної документації вищій інстанції, правильність заповнення документації, монополія держави на засоби комунікації тощо).

Варто ознайомитися з видами юридичної відповідальності зв'язківців Російської імперії за порушення Статуту поштового (поштово-телеграфного). Перше, на чому варто наголосити, – це дисциплінарна відповідальність (втрата за необачністю кореспонденції, грубість із клієнтами пошти тощо). Далі матеріальна (зв'язківцями неправильно визначено суму послуг пошти, не внесено фінансову інформацію у визначені документи тощо). І кримінальна відповідальність (крадіжка кореспонденції, передача змісту листу іншій особі тощо).

Розглянемо види покарань, передбачені «Уложением» за порушення Статуту поштового (поштово-телеграфного). Насамперед зупинимося на дисциплінарній відповідальності. За зазначені правопорушення передбачалися такі санкції: зауваження; догана; строга догана із внесенням до особового листа або без внесення до особового листа; пониження в посаді; звільнення зі служби; віддача листонош у солдати (така санкція відсутня в «Уложении» 1885 р.); арешт при установі від одного дня до трьох місяців.

Матеріальна відповідальність: зі строку служби правопорушника вираховували час до одного року (дане покарання стосувалося насамперед можливості отримати пенсію, а отже, більше стосується даної групи); із заробітної плати вираховували визначену законом суму; компенсація завданих збитків. Часто зазначені положення були додатковим видом до дисциплінарної та / або кримінальної відповідальності.

Не можемо залишити поза увагою і види кримінальної відповідальності. «Уложение» містило такі: позбавлення всіх особливих, особистих і за станом присвоєних прав і привілеїв (громадянська смерть); каторжні роботи на строк до восьми років; висилка на проживання в Сибірські губернії (Тобольську, Томську, Іркутську або Єнісейську) із заборобою виїзду в іншу Сибірську губернію на строк до чотирьох років або віддача в арештантські відділення на строк до чотирьох років (останнє покарання застосовувалося для осіб нижчих станів) [41, с. 315]; тілесні покарання різками (скасо-

вано 1863 р.) [45, с. 607]; позбавлення волі у в'язниці на строк до восьми місяців.

Резюмуючи першу частину розвідки, наголосимо на тому, що юридична відповідальність зв'язківців Російської імперії еволюціонувала в загальнодержавному руслі. Нові зміни, хоч і незначні, і не завжди послідовні, мали ознаки буржуазного права.

Для ілюстрації поширених і типових правопорушень службовців відомства зв'язку звернімося до матеріалів Таврійської та Херсонської губерній. Комунікаційні мережі останніх розвивалися в загальнодержавному руслі, щоправда, із кращими економічними показниками [49, с. 197]. А тому дані губерній можуть сміливо слугувати для характеристики ситуації в Російській імперії. Одразу розберемо дисциплінарні проступки, зазначені в гл. XI «Уложения», і почнемо з нижчих службовців. Так, у середовищі ямщиків і поштарів найпоширенішим дисциплінарним правопорушенням було зловживання алкоголем на робочому місці та відвідування «питейних домов» під час руху поштових транспортів (порушувалася ст. 1121 «Уложения») (тут і далі зазначено статті редакції 1885 р. – О. Ф.). Сюди ж треба додати і перевезення сторонніх осіб на поштовому транспорті (ст. 1132), до речі, це було гарною нагодою підзаробити ямщикам і листоношам супроводу (див. детальніше «нелегал») [6, арк. 5; 8, арк. 54; 9, арк. 48; 10, арк. 238]. Проте такі дії затримували кореспонденцію в дорозі та підвищували ризик крадіжки її або грабунку поштових транспортів.

Пияцтво, як і сьогодні, підживлювало лихий норов деяких службовців. Тому не дивно, що «буйство» (по суті – хуліганство – О. Ф.) було звичним явищем. За такий вид правопорушень передбачалося звільнення зі служби. Яскравий приклад: на станції Херсонська за один місяць 1892 р. було звільнено за пияцтво на робочому місці ямщиків І. Зайця, С. Лопасєда, М. Куцянеця, І. Султановського [8, арк. 54]. До того ж звільнені службовці потрапляли в «чорний список» і дорога в заклади поштово-телеграфного відомства їм була закрита [6, арк. 5 зв., 42 і зв.].

Здавалося б, такі суворі покарання повинні були сприяти ладу, проте цього не сталося. Архівні документи свідчать про інше, до даної категорії правопорушників не завжди застосовувалися вказані санкції. Реєструвалися навіть курйози. Так, деякі ямщики привільно себе почували, маючи по декілька усних попереджень [19, арк. 26]. У чому ж причина? Дві взаємопов'язані складові частини породжували і, на жаль, підтримували таку ситуацію. Перша – посередня концепція кадрової політики в поштово-телеграфному відомстві, а отже, постійний дефіцит кадрів [48, с. 224]. Друга впливала зі ст. ст. 1085-1087 «Устава уголовного судопроизводства» 1864 р., в яких зазначалося, що всі відомості про службове правопорушення потрапляли до керівництва, від якого залежало призначення звинуваченого на посаду. Керівництво, якщо потрібно, організовувало слідство і визначало процедурний порядок розгляду справи: судовий чи адміністративний [46]. Краще за все змальовує такий стан речей вислів російського юриста початку XX ст. В. Маклакова: «Система «адміністративної гарантії» робила чиновника відповідальним лише тоді, «коли цього бажає керівництво»» [36, с. 248].

Керівник установи опинявся перед дилемою – звільнити службовця і показати свою круту вдачу управлін-

¹ Автор дотримується поглядів П. Зайончковського, за яким чиновники – особи, що «<...> мали класний чин і перебували на державній службі, та канцелярські службовці, які мали аналогічний статус і згодом отримували класний чин» [27, с. 4].

ця, тим самим невільно спричинити затримку кореспонденції. За таке по голівці, звісно, не поглядять. Тому він обирає інший варіант: оскільки був причетним до процесуальних дій, часто не давав руху справі й обмежувався лише усним попередженням. Не важко здогадатися, що це породжувало безвідповідальність, безкарність і всюдозволеність.

У діяльності чиновників також були недоліки. Найпоширеніші хиби – державні службовці неякісно опрацьовували поштову кореспонденцію, зокрема секретну (ст. 1135). Внаслідок цього кореспонденція відправлялася не тому адресатові або надходила невчасно [3, арк. 38; 20, арк. 70]. Част причиною дисциплінарних правопорушень було неввічливе ставлення до клієнтів пошти і телеграфу, що порушувало ст. ст. 1136, 1138 [21, арк. 94]. Треба підкреслити, що ініціаторами конфлікту не завжди були зв'язківці, але це, безсумнівно, кидало тінь на професіоналізм особового складу і, зрозуміло, порушувало правові норми [47, с. 99-100].

Зупинимось на злочинах у середовищі зв'язківців. Найпоширенішим видом була крадіжка грошової кореспонденції (ст. 1098). У результаті опрацювання архівних матеріалів із розслідування злочинів можна зробити висновок, що значну кількість протизаконних дій із привласненням грошей здійснено начальниками поштових та поштово-телеграфних відділень [17; 11; 12; 13; 14; 18; 15]. Очевидно, саме вони здебільшого мали можливість приховати скоєне. Наприклад, 1892 р. начальником Григоріопольського поштово-телеграфного відділення Каменським розтрачено 3 054 руб. 55 коп. [17, арк. 83]. 1908 р. начальник Захар'ївського поштово-телеграфного відділення Ф. Павлючка зник із 6 380 руб. [2, арк. 15]. Начальник Чаплинського поштового відділення Сулковський за декілька років першого десятиліття XX ст. вкрав 5 697 руб. 85 коп. [18, арк. 108-111]. Розміри крадіжок величезні. Для порівняння, заробітна плата начальника поштово-телеграфного відділення на початку XX ст. становила 450 руб. на рік, хліб вищого ґатунку (вага – 1 фунт) коштував 5 коп., фунт свинини – 12-13 коп. [50, с. 2; 21, арк. 343].

Крадіжки і розтрати таких сум стали можливими через махінації з бухгалтерією, а саме неналежний облік сум, які необхідно було ставити на приход у конторі (ст. ст. 1117, 1118); завищену таксу поштових послуг і привласнення поштових зборів (ст. 1109); несвоєчасне пересилання поштових зборів (ст. 1116); привласнення частини або повної суми цінних пакунків, посилок (ст. 1098) [4, арк. 108-111]. Адміністрація Головного управління пошт і телеграфів справедливо вважала, що основною причиною довготривалих розкрадань начальниками відділень було те, що начальники головних контор не проводили ревізій. У свою чергу, керівники провінційних установ, які тонко відчували розлади системи, швидко відбивалися від рук і вчиняли протиправні дії [5, арк. 31-32; 22, арк. 169].

Не гребували крадіжкою «грошової кореспонденції» і поштово-телеграфні чиновники, нижчі службовці. Звісно, приховати факт правопорушення їм було важче, ніж начальникам установ, тому зазвичай після скоєння злочину вони зникали на просторах імперії. Варто зазначити, що суми вкраденого варіювалися, але деякі не поступалися масштабам зловживань із боку адміністрації установ. Наведемо декілька показових прикла-

дів. 1914 р. поштово-телеграфний чиновник Святопоровського поштового відділення Д. Новицький вкрав 48 руб. 28 коп. і зник [23, арк. 29 і зв.]. 1908 р. листоноші Спиридонов і Запасний Миколаївської поштово-телеграфної контори вкрали грошовий пакунок зі 130 руб. [2, арк. 73]. Реєструвалися непоодинокі випадки крадіжок набагато більших сум, які прирівнювалися до десятирічних заробітних плат зв'язківців. Так, у березні 1890 р. чиновник однієї з установ Одеського поштово-телеграфного округу вкрав 75 тис. руб. [7, арк. 15]. Листоноша Тираспольської поштово-телеграфної контори Скрипкін (він же Петренко) 1910 р. вкрав із поштового чемодана і грошового пакунка 16 061 руб. [40, с. 439].

Не можна не зазначити ще один випадок. На початку першого десятиліття XX ст. в Одесі розгорівся скандал, який журналісти охрестили «Поштовою Панамою». Дійшло до того, що начальник Одеського поштово-телеграфного округу М. Воронков подавав у відставку. Що ж такого трапилося? Як виявилось, двоє чиновників Одеської поштової контори Кустовський і Савчук викрадали з рекомендованих листів накладні на товар та коносаменти² (ст. ст. 1099 і 1104), потім разом зі спільниками отримували товар в Одеському порту [54, 8 березня, с. 3, 4 квітня с. 4, 17 квітня, с. 3].

Простежується закономірність, що правопорушники, яких вдалося затримати, називали стандартні причини своїх вчинків, як-от: слабкість до алкоголю; хвороба; душевні переживання, пов'язані із сімейними проблемами, коханням; борги внаслідок гри на біржі. Незважаючи на їхні виправдання, безсумнівно, мотиви мали корисливий характер [18, арк. 108; 17, арк. 312 зв.].

Також реєструвалися випадки, особливо на початку XX ст., злочинства зовсім іншого формату, яке підпадало під ст. 1100. Так, стала звичною крадіжка періодики, особливо модних ілюстрованих журналів [16, арк. 15; 24, арк. 39]. Напевно, у суспільстві цього часу яскраві видання з гарною поліграфією становили цінність. Це ж підтверджують і факти крадіжок зв'язківцями відкритих листів із фотографіями [23, арк. 183 і зв.].

Декілька слів про матеріальну відповідальність. Компенсація за спричинені збитки застосовувалася завжди. Коли ж йшлося про крадіжки й розтрати тисяч сум, то практика показувала нікчемність такої санкції. У зв'язківця зазвичай за душею не було а ні копійки, тому опис майна винуватих не покривав украденої суми. Правопорушник прирікав свою сім'ю (якщо була) на животіння, а держава змушена була після 10 років списувати вкрадені суми. Так, дружина вищезгаданого начальника Чаплинського поштового відділення Сулковського прохала начальника Одеського поштово-телеграфного округу повернути їй конфісковані теплі речі [18, арк. 181]. Водночас списали 2 336 руб. 5 коп., розкрадені начальником Григоріопольського відділення, 16 083 руб. – помічником Херсонської контори [17, арк. 507, 509]. І такі приклади були звичним явищем.

Отже, як перекоонуємося, юридична відповідальність службовців відомства зв'язку Російської імперії розвивалася в загальнодержавному руслі. Основним

² Документ, що видається морським перевізником вантажу його відправнику, що засвідчує прийняття вантажу до перевезення, містить зобов'язання доставити вантаж до пункту призначення і передати його одержувачу [44].

джерелом правової відповідальності було «Уложение о наказаниях уголовных и исправительных» 1845 р., яке мало ще три редакції. Незважаючи на деякі вади «Уложения», його прогресивну, буржуазну суть спробували вживити у феодальну основу Росії XIX ст. Поширеними проступками в середовищі зв'язківців були пияцтво на робочому місці, неякісне опрацювання кореспонденції. Серед злочинів перше місце посідала крадіжка грошової кореспонденції. Чекає на своє дослідження юридична відповідальність за порушення «Уставов почтовых (Уставов почтовых и телеграфных)» інших категорій осіб (чиновників других відомств, представників місцевого самоврядування). Вельми корисним буде вивчення правової відповідальності зв'язківців Російської імперії загалом.

Література:

- Гущева Н. Ответственность чиновников за должностные проступки и преступления по русскому дореволюционному законодательству в XIX - начале XX в.: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Нижний Новгород, 2006. 29 с.
- Державний архів Миколаївської області. Ф. 87. Оп. 1. Спр. 119.
- Державний архів Миколаївської області. Ф. 87. Оп. 1. Спр. 71.
- Державний архів Миколаївської області. Ф. 87. Оп. 1. Спр. 127.
- Державний архів Миколаївської області. Ф. 87. Оп. 1. Спр. 131.
- Державний архів Миколаївської області. Ф. 87. Оп. 1. Спр. 72.
- Державний архів Миколаївської області. Ф. 87. Оп. 1. Спр. 73.
- Державний архів Миколаївської області. Ф. 87. Оп. 1. Спр. 74.
- Державний архів Миколаївської області. Ф. 87. Оп. 1. Спр. 79.
- Державний архів Одеської області. Ф. 307. Оп. 7. Спр. 26.
- Державний архів Одеської області. Ф. 307. Оп. 7. Спр. 657.
- Державний архів Одеської області. Ф. 307. Оп. 7. Спр. 659.
- Державний архів Одеської області. Ф. 307. Оп. 7. Спр. 660.
- Державний архів Одеської області. Ф. 307. Оп. 7. Спр. 662.
- Державний архів Одеської області. Ф. 307. Оп. 7. Спр. 667.
- Державний архів Одеської області. Ф. 307. Оп. 7. Спр. 15.
- Державний архів Одеської області. Ф. 307. Оп. 7. Спр. 647.
- Державний архів Одеської області. Ф. 307. Оп. 7. Спр. 666.
- Державний архів Херсонської області. Ф. 82. Оп. 1. Спр. 217.
- Державний архів Херсонської області. Ф. 82. Оп. 1. Спр. 34.
- Державний архів Херсонської області. Ф. 82. Оп. 1. Спр. 40.
- Державний архів Херсонської області. Ф. 82. Оп. 1. Спр. 41.
- Державний архів Херсонської області. Ф. 82. Оп. 1. Спр. 16.
- Державний архів Херсонської області. Ф. 82. Оп. 1. Спр. 23.
- Державний архів Херсонської області Ф. 82. Оп. 1. Спр. 273.
- Дегтярьов С. Практика застосування покарань до цивільних чиновників Російської імперії наприкінці XVIII – у першій половині XIX ст. Сумський історико-архівний журнал. 2016. № XXVII. С. 5-18.
- Зайончковский П. Правительственный аппарат самодержавной России в XIX в. М.: Мысль, 1978. 288 с.
- Здравомыслов Б. Должностные преступления. Понятие и квалификация. М., 1975. 168 с.
- Кенигсон А. Проступки и преступления по службе и порядок ответственности должностных лиц. Кишинев: Бессарабс. губерн. правл., 1910. 404 с.
- Кони А. Должностные преступления и суд присяжных заседателей. Вестник права. 1916. № 49. С. 1182-1184.
- Курдюк П. К вопросу о правовом регулировании уголовной ответственности государственных служащих по российскому дореволюционному законодательству. Наука и образование; хозяйство и экономика; предпринимательство; право и управление. 2012. Апрель. URL: http://www.journal-nio.com/index.php?option=com_content&view=article&id=1190&Itemid=105#centarmain (дата обращения: 15.05.2017).
- Лазаревский Н. Ответственность за убытки, причиненные должностными лицами. СПб., 1905. 728 с.
- Лозина-Лозинский М. Привлечение к ответственности должностных лиц административного ведомства. Журнал министерства юстиции. 1895. № 11. С. 51-88.
- Лозина-Лозинский М. Служебные провинности и дисциплинарные взыскания. Право. 1900. № 16. С. 816-822.
- Любичанский С. Практика административного расследования должностных преступлений чиновников в оценке сенаторских ревизий начала XX в. Вестник ОГУ. Гуманитарные науки. 2004. № 10. С. 38-43.
- Маклаков В. Законность в русской жизни (публичная лекция, прочитана 17 марта 1909 г. в зале Тенишевского училища). Вестник Европы. 1909. Т. 3. Кн. 5. С. 238-275. URL: <https://www.prlib.ru/item/323616> (дата обращения: 06.02.2018).
- Островский А. Правовые основы создания и деятельности арестантских рот гражданского ведомства в Российской империи. Ученые записки Крымского федерального университета имени В.И. Вернадского. Юридические науки. 2015. № 1. С. 94-101.
- Очаковский В. К вопросу о соотношении уголовной и дисциплинарной ответственности государственных служащих в дореволюционном российском государстве. Политический сетевой электронный научный журнал Кубанского государственного аграрного университета. 2013. № 04 (88). URL: <http://ej.kubagro.ru/2013/04/pdf/03.pdf> (дата обращения: 06.02.2018).
- Очаковский В. Становление и развитие института юридической ответственности государственных служащих в дореволюционной России (начало XVIII – конец XIX в.): автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Краснодар, 2013. 29 с.
- Приговор почтальону Тираспольской почтово-телеграфной конторы Скрыпкину. Почтово-телеграфный журнал (отдел официальный). 1910. № 18. С. 439.
- Российское законодательство X - XX вв.: в 9 т. Т. 6: Законодательство первой половины XIX в. / отв. ред. О. Чистяков. М.: Юрид. лит., 1988. 432 с.
- Таганцев Н. Лекции по русскому уголовному праву. Часть общая. Вып. 1. СПб.: Гос. тип., 1887. 394 с.
- Транспортный документ – морский коносамент // UA.Broker : веб-сайт. URL: <https://ua-broker.com/shcho-potribno-znaty/dokumenti-dlya-mitnogo-oformlennya/transportniy-dokument-morskiy-konosament/> (дата звернення: 06.02.2018).

44. Уложение о наказаниях уголовных и исправительных 1885 г. / издано Н. Таганцевым. СПб., 1892. 796 с.

45. Уложение о наказаниях уголовных и исправительных. СПб.: Типография Второго отделения Собственной Его Императорского Величества Канцелярии, 1845. 898, [XVII] с.

46. Устав уголовного судопроизводства 1864 г. URL: <http://constitution.garant.ru/history/act1600-1918/3137>.

47. Федорченко О. Взаємовідносини у середовищі поштово-телеграфних службовців наприкінці XIX - на початку XX ст. (на матеріалах Одеського поштово-телеграфного округу). Scriptorium Nostrum: електронний історичний журнал. 2016. № 3 (6). С. 92-104.

48. Федорченко О. Кадрова політика в державних поштових і поштово-телеграфних установах Півдня України на початку XX ст. (1900-1914 рр.). Наукові праці: науково-методичний журнал. Т. 96. Вип. 83: Історичні

науки. Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2008. С. 221-225.

49. Федорченко О. Розвиток поштового зв'язку в Таврійській і Херсонській губерніях наприкінці XIX - на початку XX ст.: дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01; Херсон. нац. тех. ун-т. Херсон, 2011. 387 с.

50. Херсонские губернские ведомости. 1899.

51. Шандра В. Адміністративна та судова відповідальність чиновника в законодавчих актах Російської імперії (до постановки наукової проблеми). Проблеми історії України XIX - поч. XX ст. 2013. Випуск 22. С. 5-13.

52. Ширяев В. Взятничество и лиходеительство в связи с общим учением о должностных преступлениях: Уголовно-юридическое исследование. Ярославль: Тип. Губ. правл., 1916. 577 с.

53. Эстрин А. Должностные преступления. М.: Юрид. изд-во НЮО РСФСР, 1928. 108 с.

54. Южная Русь: ежедневная газета. Херсон. 1913.